

Å ta liv

*Oppfattes det å ta liv forskjellig mellom infanterister og CV90 skyttere
i Norge sett opp i mot eksisterende teori?*

KRIGSSKOLEN

Kadett Ole Jørgen Paulsen Stange
Krigsskolen Operativ
Bachelor oppgave i militære studier og ledelse
Krigsskolen
Vår 2015

Forord

Jeg har i løpet av min tid på Krigsskolen studert flere tekster hva angår krig og det å ta liv. Jeg går også i et kull der et stort antall kadetter har vært ute i internasjonale operasjoner. Det å sitte og høre på deres historier om de kontaktene de har erfart under sin deployering, samt teoriene jeg har lest har vekt en interesse for temaet jeg har valgt.

I vår profesjon skal vi, som politiet, være forberedt på å ofre eget og andres liv, samt ta liv på statens vegne (Forsvarets Skolesenter, 2006:8). Det å ta liv er noe som i utgangspunktet virker helt absurd, men forekommer til daglig i verden av militære styrker. Det er noe norske soldater har vært nødt til å gjøre siden første deployering til internasjonale operasjoner. Det er noe som jeg kan være nødt til å gjøre. Dette temaet er forholdsvis tabubelagt. Det å studere det er vanskelig fordi det som oftest er følelser involvert som ikke alle er villige til å dele for offentligheten, og generelt, fordi det finnes lite informasjon om temaet. Det at jeg skriver denne oppgaven føler jeg på som kanskje like absurd. Jeg er en kadett med 5 års fartstid; 1 år på Grensevakten i Kirkenes, deretter Krigsskolen Gjennomgående. Jeg har aldri vært i internasjonale operasjoner og jeg har aldri stått i en situasjon der liv står på spill. Denne studien er som *On killing* av Dave Grossmann; en jomfrus studie av sex. Valget av dette temaet er i hovedsak av to grunner; det finnes utrolig lite av denne typen studier i Norge og jeg har en stor egeninteresse av det ettersom jeg på et tidspunkt kan være nødt til å ta liv selv. I tillegg vil eventuelle funn i denne studien belyse viktigheten av nåværende utdanning, eller, eventuell revidering av nåværende utdanning og faktisk gjøre temaet mindre tabubelagt.

Oppgaven kommer til å inneholde teorier fra diverse forfattere, men vil være sterkt preget av Dave Grossmann – på tross av kritikkene mot han, som jeg også vil prøve å gjøre rede for. Studien vil også inneholde informasjon om virkelige hendelser fra respondenter som jeg vil intervju. Av hensyn til respondentene og deres beretninger er det utrolig viktig at situasjoner som blir lest i denne studien ikke blir tatt ut av sammenheng og hvis den skal gjengis muntlig – gjør så nøyaktig. Om videre studier ønsker å bruke situasjoner belyst i denne oppgaven ser jeg det som nødvendig og spørre forfatter først ettersom enkelte situasjoner fortsatt kan være betent og ikke ferdig prosessert.

Jeg vil for øvrig takke alle kadettene som har hjulpet meg med å finne intervjupersoner, veileder for sin støtte og veiledning gjennom denne perioden og til slutt en spesiell takk til de personene jeg har intervjuet for å ha vist meg den tillit til å kunne skrive om sine egne opplevelser og følelser rundt dette temaet.

Innholdsfortegnelse

1.	Innledning.....	4
1.1	Bakgrunn	4
1.2	Problemstilling.....	5
1.3	Formål med oppgaven	5
1.4	Avgrensning.....	5
1.5	Definisjon av ord og uttrykk.....	5
2	Metode.....	7
3	Teori	11
3.1	Motstand mot å ta liv.....	11
3.2	Hva kreves for å ta liv?.....	12
3.3	Følelsen av å ta liv	18
4	Drøfting	20
4.1	Motstand mot å ta liv.....	20
4.2	Hva kreves for å ta liv?.....	21
4.3	Følelsen av å ta liv	25
5	Sammendrag/konklusjon	28
6	Referanseliste	29
	Vedlegg A - Intervjumul CV90	30
	Vedlegg B – Intervjumul Fotsoldat	32

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Forsvarets personell må i likhet med politiets personell være forberedt på å ofre eget og andres liv, samt være i stand til å ta liv på statens vegne (Forsvarets Skolesenter, 2006:8). Det finnes personell som er komfortable med å gjøre dette, og andre som ikke helt fullt er forberedt på å utføre denne handlingen. Det å ta et liv er en handling de fleste mennesker ser på som helt absurd og ikke helt klarer å befatte. For en soldat er dette en ikke alt for fjern virkelighet, det er kjernen i vår profesjon; ta liv på statens vegne.

Selv om den norske Hæren ikke har en historie på seg for å ta mange liv er det fortsatt en faktor som i aller høyeste grad spiller inn når staten pålegger oss å reise til utlandet. Det er kun en liten prosentandel av norske soldater og befal som faktisk har tatt liv – der størstedelen ligger hos jagerflypiloter, spesialkommandoen og skarpskyttere. Det seneste norske styrker har deltatt i er Afghanistan. Dette oppdraget har bydd på utfordringer og erfaringer Forsvaret ikke har opplevd på lang tid. Dette betyr igjen at vi sitter på veldig fersk erfaring om det å ta liv og å leve med det. Det er i stor grad Telemark bataljon(TMBN) som har vært involvert i de fleste trefninger som er «allmenn kjent» der alt fra fotsoldater til stormpanservogner (CV90) har vært involvert – og tatt liv.

Det er her en fundamental forskjell på akkurat fotsoldater og CV90 skyttere. Der fotsoldater tar liv med gevær eller mitraljøre(MITR) – der de ser direkte med egne øyne hva det er de skyter på og hva de treffer, vil en CV90 skytter se det samme gjennom en monitor eller avansert optisk sikte. Der CV90 skytteren engasjerer på 2500 meters avstand vil ikke fotsoldaten ha stor evne til å kunne påvirke. Med dette; har CV90 skytterne samme oppfattelse av det å ta liv som fotsoldatene har? Ligger det mer følelser i det å faktisk se personen du skal ta livet av i hvitøyet kontra en hvit figur gjennom et termisk sikte på 2500 meter? Gwynne Dyer sier: «(...) *intervention of distance and machinery between them and the enemy; they can pretend they are not killing human beings.*» (Dyer, 1985:119) Hvis vi skal tro det Dyer sier om mekanisk avstand så vil det bety at også CV90 skyttere kan velge fra sitt ståsted og de-humanisere sitt mål.

1.2 Problemstilling

For å forsøke å svare på disse spørsmålene vil problemstillingen for oppgaven lyde slik:

Oppfattes det å ta liv forskjellig mellom infanteri og CV90 skyttere i Norge, sett opp i mot eksisterende teori?

1.3 Formål med oppgaven

Jeg ønsker med denne oppgaven å belyse hvordan det føles for en fotsoldat å ta liv kontra en CV90 skytter som ser situasjonen gjennom en monitor. Jeg ønsker å belyse de intuitive følelser og vurderinger som tas i det øyeblikket handlingen skjer og umiddelbart etter. Jeg har lyst til å finne ut av dette både for min egen del, men også for andres interesse ettersom dette er kjernen i hva vi driver med i forsvaret. Dette kan også gi en pekepinn på hvordan treningen er tilrettelagt, eller kan tilrettelegges for akkurat disse situasjonene. Oppgaven har derfor som formål å belyse, prøve å forstå, hvordan det er å ta liv.

1.4 Avgrensning

For å gjøre oppgaven enda mer tydelig, med tanke på distanse, kunne jeg ha sett på forskjellen mellom fotsoldater og drone-operatører, men ettersom de eneste droneoperatørene som har tatt liv, i hovedsak, er predator-operatører i Amerika – vil det bli vanskelig å anskaffe informasjon. Grunnet det og tidsbegrensninger vil jeg da avgrense oppgaven til å omhandle fotsoldater fra diverse avdelinger i Hæren og CV90 skyttere fra TMBN.

1.5 Definisjon av ord og uttrykk

Drap

Bare ved navnet på tittelen kommer man inn på en terminologi som ikke er klart definert på norsk. Å ta liv eller å drepe er i utgangspunktet synonymt, men folk flest legger nok forskjellige ting i det. Drap på norsk er en kriminell handling, og deler samme betydning med ordet «mord». På engelsk bruker man fremdeles ordet *murder* om det vi kaller overlagt drap. *To kill* er ikke nødvendigvis kriminelt, men et ord man bruker i dagligtale om det soldater gjør. Få norske soldater sier at de *drepte* fienden, de bruker andre ”snillere” uttrykk. Oppgaven bruker å ta liv og å drepe om hverandre, slik at drap tilsvare det engelske *kill*, som brukes om det soldater gjør (Hågensen, 2008:5).

Infanterist

Infanterist og fotsoldat brukes jevnt over hele Forsvaret. I hæren betyr det i praksis en soldat/befal/offiser som i hovedsak opererer til fots i terrenget med grunnutrustning og primærvåpen. I dette tilfellet vil det være en fotsoldat fra diverse avdelinger i Hæren, som enten kjører frem i et pansret kjøretøy, blir flydd inn med helikopter eller kjører frem med en CV90 for så å sitte av og drive strid til fots. Infanteristen benytter seg av våpen som: HK416 angrepsrifle, MG3, 12,7MITR og 40mm GUR, tidvis også 84mm RFK. En fellesnevner her er «analogt sikte». Oppgaven vil bruke fotsoldat og infanterist om hverandre – men det vil bety det samme i praksis.

CV90 skytter

Norske mekaniserte avdelinger som TMBN benytter seg av svenskproduserte stormpanservogner(CV9030N). CV90 består av et mannskap på 3 personer; 1 vognfører som sitter i skroget, under tårnet og 1 vognkommandør og en skytter som sitter ved siden av hverandre i tårnet. Skytteren er her ansvarlig for å betjene CV90ens våpensystemer (30mm automatkanon (Bushmaster 2) og en 7.62mm koaxial mitraljøse (MG3)). Han styrer disse ved hjelp av en «rettestikke» og har mulighet til å observere gjennom 8x okkular, 1:1 utsyn og termisk monitor (Forstørring 5.4x). Vognkommandøren har også mulighet til å overstyre kontrollene til skytteren og selv avfyre skudd med samme våpensystemer.

2 Metode

Valgt metode

«Kvalitativ metode er særlig hensiktsmessig hvis vi skal undersøke fenomener som vi ikke kjenner særlig godt, og som det er forsket lite på, og når vi undersøker fenomener vi ønsker å forstå mer grundig» (Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2010:32)

I denne oppgaven har jeg valgt å benytte meg av kvalitativ metode. Jeg har gjennomført semistrukturerte intervjuer med fem CV90 skyttere fra TMBN og fem fotsoldater fra diverse avdelinger i Hæren og utnyttet deres ferske erfaring fra Afghanistan. Oppgaven har i hovedsak som formål å belyse forskjeller i deres oppfattelse av det å ta liv og jeg har derfor stilt spørsmål til personene opp i mot bl.a. Grossmanns (2009) teorier om nettopp det å ta liv for å kunne begrunne noen av påstandene i relevant teori. Jeg har samlet inn data i form av følelser, meninger og påstander – istedenfor tall og statistikker som jeg mener ikke vil gi riktig, eller god nok, forståelse av temaet. For å kunne identifisere forskjeller var jeg nødt til å bearbeide litteratur fra flere forfattere for så å kunne lage intervju spørsmål som ville kalle frem svar jeg kunne sammenligne og se opp i mot teorien. Jeg har benyttet meg i hovedsak av Dave Grossmann sine teorier fra *on killing* (2009), Leo Murray sine erfaringer fra boken *Brains & Bullets* (2013) og Lars R. Møller sine erfaringer fra Afghanistan i boken *Vi slår i hjel og lever med det* (2010), som igjen belager seg på teorier fra blant annet Grossmann og S. L. A. Marshall (1947). Spørsmålene jeg stilte informantene var basert på teorier om hvordan det føles å skulle drepe, og hvordan det føles å ha drept. Det hele blir et sammensurium av beskrivende og fortolkende spørsmål rundt det soldatene opplevde og følte i de aktuelle situasjonene.

Begrunnelse for valgt metode

Studien jeg har gjort belager seg utelukkende på de følelser, meninger og oppfatninger det å ta liv innebærer. Ved å gjennomføre en kvalitativ undersøkelse med intervju kan jeg klare å finne frem til de nyansene og narrativ man ellers ikke ville kommet frem til i en kvantitativ spørreundersøkelse. Det at det er relativt få personer i hæren per dags dato som vet de har tatt liv, så vil en kvantitativ undersøkelse være vanskelig å gjennomføre. En kvalitativ

undersøkelse med bruken av intervju åpner også muligheten for å komme litt mer inn på personen og få den fulle sannheten. Ettersom temaet jeg har valgt er veldig lite forsket på vil det å gå i dybden og finne de mindre detaljene være av mer interesse. Ved personintervju mener jeg at man har muligheten til å detektere disse detaljene ved ikke bare verbal kommunikasjon, men også non-verbal. Dette temaet er tabubelagt og kan være vanskelig å snakke om. Ved bruk av en spørreundersøkelse er sjansen for at spørsmål kan virke mer upassende. Ved bruk av intervju kan jeg lettere tilpasse spørsmålene mine til situasjonen som foreligger. Med det kan jeg også avdekke forhold som jeg ellers ikke ville gjort med en spørreundersøkelse.

Innsamling av data

Det meste av personell som har blitt intervjuet i denne studien er enten fra TMBN nå, eller har vært en del av TMBN da den aktuelle situasjonen fant sted. På grunn av vanskeligheter med å finne informanter tilsvarende «fotpersonell» kun fra TMBN har jeg blitt nødt til å utvide horisonten til å intervju personell med bakgrunn fra flere avdelinger i Hæren. Det skal også sies at enkelte av informantene nå er i en annen avdeling eller jobber i det sivile. Med tanke på temaets intime natur og følelser involvert i hendelsene har deler av informantene valgt å forholde seg anonyme. For å holde oppgaven ryddig vil jeg også omtale alle som anonyme og gi dem betegnelsen Fot / CV90 Skytter 1-5. Når det kommer til det å faktisk finne informantene var det forholdsvis enkelt med CV90 skyttere. Jeg har benyttet meg av kjennskap til enkelte som står sentralt i «vognmiljøet» som videre har satt meg i forbindelse med aktuelle personer. Det virker for meg at fotsoldater er vanskeligere å finne på grunn av flere årsaker: 1. De er ikke sikre på at de selv har tatt liv da situasjonene har vært kaotiske. 2. De ønsker ikke å snakke om det pga. personlig nærhet. De jeg har funnet av fotpersonell har uttrykt klart ønske om å være med og vet også godt selv at de har tatt liv.

Personene jeg har benyttet meg av er primærkilder. Det var et av kriteriene jeg stilte for informantene - at de vet selv at de har tatt liv. Det var for fotpersonellet som ble intervjuet enklere å bekrefte at de faktisk har tatt liv mens CV90 skyttere som oftest kun sitter igjen med følelsen ettersom det ikke er normalt å kjøre opp i stillingen som ble beskutt for å bekrefte. Alle hendelsene og erfaringene kommer fra Afghanistan og er etter 2008. Det er altså «ferskt» materiale selv om vårt bidrag i Afghanistan i stor grad er over. På den ene siden gir det oppgaven mer troverdighet at hendelsene fortsatt sitter ferskt i minne. På den andre siden så

kan det hende at personellet enda ikke har fått nok tid til å bearbeide hendelsene og ikke ønsker å dele alle detaljer. Det skal også nevnes at det ikke er noen spesiell kultur for å snakke om slike hendelser i Forsvaret da dette kan oppfattes som skryt eller spres til steder eller personer man ellers ikke vil at skal vite det som f.eks. VG eller andre magasiner. Personellet har dog sagt ja til å bli intervjuet av meg, som aldri har opplevd slike situasjoner, så det er å tro at de er komfortable nok til å dele av seg.

Intervjuene blir i hovedsak gjennomført ansikt til ansikt. Dette er fordi temaet kan være vanskelig å prate om, det kan være ukomfortabelt og fremkalle vonde minner om hendelsen og passer seg derfor ikke å tas over telefon da det er lite personlig. Ved å gjennomføre intervjuene ansikt til ansikt kan jeg lettere tilpasse intervjuet til den stemningen rommet blir påvirket av og intervjuet blir dermed mer flytende. Jeg kan også plukke opp non-verbale tegn og kroppsspråk som jeg ellers ikke ville hatt mulighet til over enten telefon eller E-mail. To av intervjuene ble gjennomført via mail. Dette ble gjort på grunn av avstand, tid og økonomi, ettersom personene er plassert på Setermoen og i Bardufoss. Intervjuspørsmålene er i hovedsak preget av teori fra Dave Grossmann sin bok *on killing* (2009), Lars R. Møller sin bok *å slå i hjel og leve med det* (2010) og litt generelt om temaet og erfaringer fra kolleger.

Kritikk av teorimateriale

Det å finne litteratur som omhandler det å ta liv har vært vanskelig. Etter å ha søkt gjennom biblioteket og internett har jeg funnet flere forfattere som har skrevet om temaet, men derimot har storparten av disse igjen basert seg på Dave Grossman sin bok *On killing* (2009). Studien vil derfor i stor grad basere seg på denne boken. I boken *On killing* (2009) forekommer det en nøye og ryddig tilnærming til temaet som er enkel å forstå. Det omhandler også flere faktorer rundt det å ta liv. Dave Grossmann er ansett som en «gud» i flere miljøer når det kommer til temaet å ta liv. Han regnes også som stifteren av *Killology*, et firma og en ny retning innenfor forskning. Det er få, til ingen andre, som har skrevet om det å drepe i en slik helhet der man ser alle faktorene i sammenheng. Det er også den mest kjente boken innenfor det aktuelle temaet, selv om den er omdiskutert. Selv om det er en svakhet at den ikke benytter seg av flere litteraturkilder å støtte seg på, da Grossman også har sine svakheter og kun gir en vinkling på temaet, så er de aktuelle litteraturkildene høyst relevant for temaet. Han beskriver også i sin bok at han er kun en av mange blinde som kjenner på sin del av elefanten og tror han vet hva det er han kjenner på (Grossman, 2009:94).

Dave Grossmann er en amerikansk psykolog og tidligere oberstløytnant med erfaring fra spesialstyrken *Army Rangers*. Han er også lærer i psykologi på West Point. Han har spesialisert seg på psykologien bak det å drepe og tjener sitt livs opphold ved å holde foredrag om mentale teknikker for å overleve i kamp. Det at han har den psykologiutdanningen og erfaringen fra spesialstyrkene gir han troverdighet. Han har likevel aldri drept eller vært i kamp, noe som i seg selv er en svakhet. Man kan si at han på den måten er ufarget i hvordan det oppleves å drepe. Han har et objektivt syn på det å drepe, selv om det naturligvis er subjektivt som alle andre meninger om temaet. Han kritiseres for å basere veldig mye av teorien sin på S.L.A. Marshall (1947) og det at mennesket har en sterk motstand mot å drepe, i tillegg til å mistolke og velge upålitelige kilder (Police Policy Studies Council, 2001). Han benytter veldig mange eksempler fra andre verdenskrig og frem til Vietnamkrigen i boken sin, noe mange ser på som enten utdatert eller ikke gjeldende til de situasjoner vi møter i dag. Med bakgrunn i sistnevnte har jeg derfor benyttet meg av to andre bøker; *Brains & Bullets* (2013) av Leo Murray som er en høyst erfaren militær psykolog med mange års erfaring fra forskning innenfor det amerikanske forsvaret og flere felt-tester. Den første siden i boken hans inneholder også skryt fra personer som anerkjente militærteoretiker Dr. Jim Storr som igjen gir han troverdighet. I tillegg har jeg benyttet meg av boken til Lars R. Møller – *Vi slår i hjel og lever med det* (2010). Lars R. Møller er en pensjonert Oberst i det danske forsvaret og skriver om temaet med bakgrunn og erfaringer fra Afghanistan. I tillegg til sine egne erfaringer er boken hans preget av innsyn fra flere militær psykologer ifra Danmark som gir boken og dets innhold mer troverdighet.

Egen kjennskap til temaet

Forfatteren av denne oppgaven har aldri vært i kamp eller i situasjoner hvor han har vært nødt til å ta liv. Heller aldri fryktet for eget liv i en militær setting. Jeg har totalt 5 års fartstid i forsvaret og kun enkelte stressmestrings, - mentale treningsøvelser.

3 Teori

For å kunne belyse om det oppfattes forskjellig mellom infanteristen og CV90 skytteren å ta liv har jeg bestemt meg for å se informantenes svar opp i mot teori fra hovedsakelig Grossmans *On Killing* (2009) med innspill fra Murrays *Brains & Bullets* (2013) og Møllers *Å slå i hjel og leve med det* (2010). Der andre teorier foreligger vil forfattere også bli nevnt. Sitater fra Grossman og Murray vil bli gjengitt i engelsk så de beholder sin autenticitet og ikke blir tatt ut av kontekst. Ettersom Møller sin bok er skrevet på dansk vil sitater bli gjengitt på dansk eller norsk.

3.1 Motstand mot å ta liv

«Ifølge forskning foretatt av blant andre amerikanske Dave Grossmann har alle mennesker en naturlig barriere mot å drepe andre mennesker. Denne barrieren er bygd opp av både arv og miljø» (Wenneberg, 2014:20).

Dave Grossman beskriver i sin bok 4 reaksjonsalternativer i det du står i møte med valget om å ta liv; *Fight, Flight, Posture og Submit* (Grossman 2009:5). Han viser også til flere historiske eksempler der *Posture* har vært den dominerende reaksjonen hos soldater, da de vegrer seg mot å ta liv. *Posture* kan oversettes til å bety en skremmende holdning eller «skremselsstrategi» (Hågensen, 2008).

Grossman bruker endeløse eksempler på hendelser som underbygger Marshalls teorier fra *Men against fire* (1947) der han mener mennesker har en naturlig motstand mot å drepe vår egen rase. Dette kan også forbindes med Møller sine meninger i *Å slå i hjel og leve med det* (2010) der han sier: *«(...)man må vurdere det at slå i hjel i forhold til de gældende normer og den historiske samtid, vi lever i»* (Møller, 2010:29). I Leo Murray sin bok *Brains & Bullets* (2013) forklarer han at det er frykten for å ta en annen persons liv som reduserer «drapsraten» i krig. Mye forbinder han med Carl Von Clausewitz teorier om friksjon (Murray, 2013:70): *«Yet, when the frictions and biased calculations have been stripped away, there is still a large drop in kill rate that can only be explained by people not being keen on killing each other»* (Murray, 2013:70). Av dette kan vi også se at det ikke bare er frykten for å dø selv, men frykten for å ta livet av en annen person, og følgene det får er en del av motviljen til

å drepe. En Helmand veteran sier: «*We're not firing at them, we're firing towards them. There's a difference*» (Murray, 2013:72).

3.2 Hva kreves for å ta liv?

Dave Grossman beskriver i *On Killing* 6 faktorer som han kaller «killing enabling factors» som mentalt påvirker en soldat til å drepe og leve med følgene av hvordan det oppleves (Grossman, 2009:142).

Disse faktorene er: Autoritet, gruppeabsolusjon¹, predisposisjon, fysisk avstand, emosjonell avstand og målets attraktivitet. En annen person som støtter Grossman sine teorier om dette temaet er Kenneth R.

Figur 1: Task Triangle, Murray 2004

Murray, forfatteren av *Training at the speed of life* (2006) som omhandler realistisk trening for militære og politiansatte. Murray har etablert noe han kaller en *Task Triangle* (Figur 1), der han skisserer tre aspekter som påvirker hvordan en person vil lykkes i kampsituasjoner. Her er det Grossman sin *Killing enabling Factors* som går ut som den definert viktigste faktoren. De to andre aspektene er *Ferdighetsnivå* og *Stressnivå* (Murray, 2006:23). Denne delen av teorikapittelet vil kun ta for seg Grossman sine *Killing enabling factors*.

Respekt for autoriteter (Lydighet)

Lydighet sett i autoritet er et resultat av respekt for nærmeste leder. Stanley Milgram sin studie av lydighet beviser i stor grad at mennesker er i stand til å ta liv hvis en lederskapsskikkelse beordrer det. I forsøket Milgram gjorde i 1961 var en person utkledd i forskerdrakt nok til at 65% av deltagerne påførte det de trodde var en dødelig dose strøm på en person som svarte feil på et kunnskapsspørsmål (Milgram, 1975:47).

Grossman beskriver fire del-faktorer til autoritet. Den første er fysisk nærhet av autoritet. I Marshall sine studier under andre verdenskrig merket han at nesten alle soldater ville avfyre deres våpen hvis lederen var tilstede og krevet det av dem, men med en gang lederen hadde forlatt og det ikke var noen autoritet til stede for å kreve det falt avfyrings-raten ned til 15-20% (Grossman, 2009:144). Neste faktor er: subjektiv respekt for autoriteten. Dersom soldaten føler at han kan identifisere seg med lederen, knytte seg til han og har et «bånd» med lederen, vil han ha mye større vilje til å adlyde lederens ordre. Den tredje faktoren er

¹ Gruppe absolusjon: Syndsforlatelse, tilgivelse – søke tilgivelse i gruppen.

intensiteten i lederens krav om å ta liv. Hvis lederen klart og tydelig kommuniserer sin forventning om å ta liv til soldatene, vil påvirkningen være enorm (Grossman, 2009:145). Den fjerde faktoren er lederens legitimitet. Ledere med legitime og lovlige krav er mest sannsynlig til å bli fulgt enn ledere med illegale krav. For en leder i forsvaret som har legitimitet til å ta liv gjennom statens interesse kan ha enormt potensiale for å få soldater til å følge sin ordre og fjerne soldatens motstand til å ta liv.

Gruppe absolusjon

«*The Individual Is Not a Killer, but the Group Is.* » (Grossman, 2009:149)

En mengde studier som er gjort indikerer at den tellende faktoren som motiverer en soldat til å utføre handlinger som ingen forstandig mann ville gjort i kamp (drepe, og dø) er ikke viljen av egenbeskyttelse men en kraftfull følelse av ansvarlighet overfor sine kamerater som er på slagmarken (Grossman, 2009:149). Det å være en del av en gruppe gir en viss grad av anonymitet. Det er tilsynelatende lettere å ta liv, og gjøre ting man ellers ikke ville gjort alene. Dette kan forstås gjennom dagens stridskontakter. Der flere våpen avfyres mot samme mål er det vanskeligere å vite hvem som faktisk tok livet av vedkommende, eller i det hele tatt å vite om man gjorde det. Det spruter opp sand, snø og støv som gjør det vanskelig å se. Dette har gjort det slik at personer som har vært i disse situasjonene har lett for å snakke om det, og i bunn og grunn ikke føler noe særlig på det. Et annet aspekt er det vi ellers kan kalle «gruppepress». Hvis en soldat føler han skuffer kameratene, setter dem i fare eller føler han kan kaste litt av skylden for drapet på dem, kan det å ta liv bli enklere (Grossman, 2009:153) Denne følelsen blir sterkere dess flere medlemmer i gruppen og desto sterkere bånd denne gruppen har, dette skapes av avdelingskultur og miljø.

«*I stridens hete er det ikke det norske flagg og stat du kjemper og dør for, det er han som står ved siden av deg.*» (Personlig samtale, februar, 2015).

Predisposisjon (Kondisjonering)

Dette omhandler de mentale og fysiske forutsetninger en soldat tar med seg inn i kamp. Det dreier seg om: Trening, tidligere erfaringer og temperament.

Det er ingen hemmelighet at trening og mentale forberedelser er en suksessnøkkel. Sverre Bratland hadde sine erfaringer som troppssjef under andre verdenskrig; med manglende mentale forberedelser, apatiske soldater med mangel på realistisk trening opplevde han det

utfordrende å lede (Boe, 2012:47-48). I likhet med Grossman så mener også Bratland at realistisk trening øker sannsynligheten for suksess i kamp. I Hæren så drives det også realistisk trening med flere leksjoner i blant annet: stressmestring, nærkamp, mestringstro, og etiske foredrag. Soldater i Hæren skyter også på figurer som kan minne om personer, samt det vi kaller «BoB» mål som vil falle ned dersom de blir truffet. Flere studier har også kommet frem til at realistisk trening som dette har økt skudd-raten til amerikanske soldater siden andre verdenskrig (Grossman, 2009:178). Samtidig har også norske soldater uttalt seg at handling i kamp skjer på refleks på grunn av treningen som er gjort i forkant.

«The effectiveness of modern conditioning techniques that enable killing in combat is irrefutable, and their impact on the modern battlefield is enormous.» (Grossman, 2009:179).

Med tidligere erfaring menes det tap av egne soldater. Tap av kamerater og ledere i kamp kan også skape en lavere terskel for å utøve vold på slagmarken (Grossman, 2009:179). Som regel er det sinne, som igjen resulterer i hevnlyst som gir denne effekten. Grossman eksemplifiserer med en kompanisjef som døde under andre verdenskrig. Hans ordonnans, som forgudet ham, plukket opp et våpen og massakrerte en rekke med ubevæpnede japanere (Grossman, 2009:179). Det er vanskelig å forestille seg at norske soldater lider av denne effekten, selv om det kan være en naturlig reaksjon for mange. Det er heller ikke dokumentert noe sted, kanskje fordi det ikke er noen som vil snakke om det.

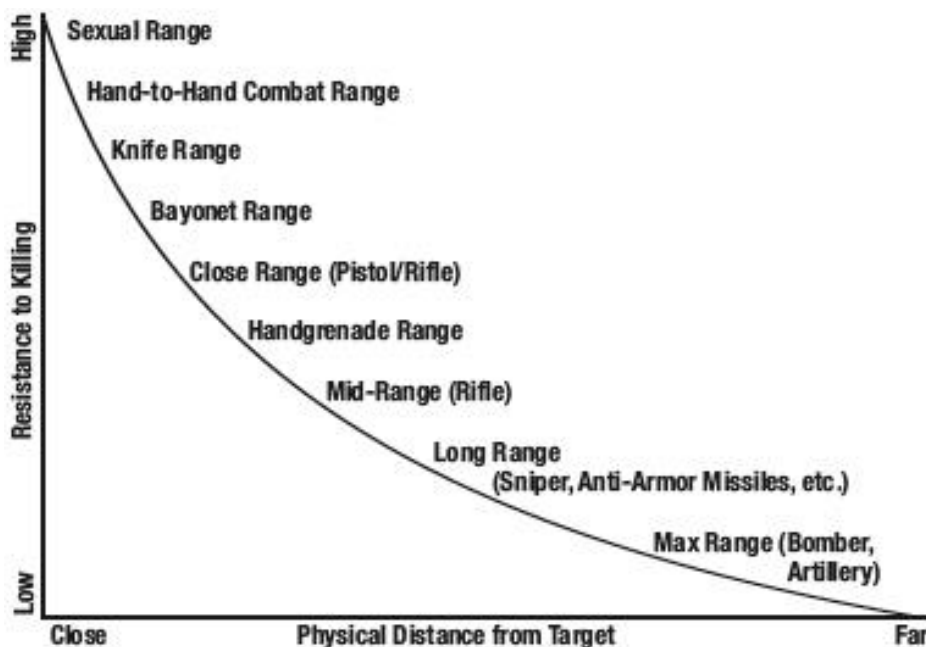
Neste faktor er det Grossman kaller for «The Temperament of the «Natural Soldier»». I en studie gjort av Swank og Marchand under andre verdenskrig har de klart å bekrefte eksistensen til 2% av soldatene til å være «*aggressive psykopater*» som ikke innehar den normale motviljen til å ta liv eller den psykologiske påvirkningen av å være i kamp over lengre tid (Grossman, 2009:180). Tilkallingen «psykopater» må ikke sammenlignes med de negative assosiasjonene det er kjent med, eller den moderne tilnærmingen «*sosiopat*», men heller den oppførselen de fleste soldater gjenkjenner seg med (Grossman, 2009:180). I en samtale jeg hadde med en veteran kom det frem at temperament var 2-sidig: han mente at temperament kunne være en faktor for å trekke ukontrollert, eller tidligere enn ventet, på avtrekkeren. På den andre siden mente han at temperament også gjorde en skjerp, handlinger gikk raskere og man hadde den nødvendige aggresjonen til å «gi gass» (Personlig samtale, februar, 2015). Jeg tror dette er det Grossman mener med den følelsen de fleste soldater gjenkjenner seg med.

Fysisk avstand

Den fysiske nærheten til fienden har noe å si i det du skal ta liv. Avstand kan deles inn i to deler; Fysisk og emosjonell avstand – der begge er med på å gjøre det å ta liv lettere, eller vanskeligere.

For en fotsoldat som møter fienden på en avstand der han ser og hører han, vil oppfattelsen være helt særegen. På samme måte vil det være kortere avstand for en CV90 skytter, men skytteren vil fortsatt ikke høre fienden på samme måte. Grossman definerer 8 forskjellige avstander og hva forskjellene er. Dette er alt fra «seksuell avstand», der det å ta liv blir sammenlignet med intimiteten ved å ha sex, til maksimal avstand som omhandler kampfly og artilleri. Det er på korte avstander den psykologiske motviljen til å ta liv er på sitt meste. På denne avstanden får man blant annet hørselsinntrykk; man hører skrikene til vedkommende, stemmen idet han snakker, men mest innslagsvirkende: synet. *«As men draw this near it becomes extremely difficult to deny their humanity»*(Grossman, 2009:119).

Det er nok ikke bare den fysiske avstanden som påvirker en soldats evne til å ta liv, men den emosjonelle og psykiske nærheten det medfører. *«The essence of the whole physical distance spectrum may simply revolve around the degree to which the killer can see the face of the victim.»* (Grossman, 2009:128)

Figur 2: Fysisk avstand vs motvilje til å ta liv. (Grossman 2009:98).

Figur 2 viser de forskjellige avstandene og hvordan det progressivt blir vanskeligere å ta liv jo nærmere målet man kommer. Fotsoldaten hører til alt fra «Mid-Range» til «Sexual Range» mens CV90 skytteren hører til «Long range».

Grossman tar utgangspunkt i skarpskyttere når han snakker om «long range» og mekanisk avstand. Han mener de blir beskyttet av 3 faktorer: gruppeabsolusjon, mekanisk avstand og fysisk avstand (Grossman, 2009:109). Dette kan også sammenlignes med CV90 skyttere da de alltid har vognkommandøren ved sin side, benytter seg av langtrevkende siktemidler og som regel kun engasjerer mål på lange avstander. Det som ikke nevnes er CV90en sin våpeneffekt da nedslag som oftest lager mye støv, og gjennom det termiske siktet er det vanskelig å se noen effekt i det hele tatt.

Emosjonell avstand

«Factors such as cultural distance, moral distance, social distance, and mechanical distance are just as effective as physical distance in permitting the killer to deny that he is killing a human being.» (Grossman, 2009:158).

Motviljen til å ta liv blir ikke bare påvirket av fysisk avstand. Grossman skisserer 4 underliggende faktorer til «emosjonell avstand» som skaper en større avstand mellom soldaten og offeret ved å gjøre dem mindre menneskelige. Kulturell avstand er en av dem. Ved å skape en større psykisk avstand mellom soldaten og fienden, for eksempel ved å klassifisere deres religion og levemåte som «mindre verdt» enn sin egen blir det å ta liv enklere. På samme måte som Adolf Hitler gjorde med Tyskland da han klassifiserte jødene som «untermensch», som førte til historiens største folkemord. Bare det å gi fienden kallenavn som «tørklehode», «svin», eller lignende, dehumaniserer fienden og gjør det enklere å slå i hjel (Grossman, 2009:161).

Grossman eksemplifiserer sosial distanse med nå-tidens militære lederskap. Han mener det skille mellom offiserer og menige soldater gir lederne den muligheten til å aldri knytte sterke personlige bånd til soldatene sine og dermed lettere å beordre dem inn i farlige situasjoner. Samtidig som dette båndet ikke skal være for emosjonelt sterkt, skal lederen likevel elske sine soldater – dette er hans måte å beskytte dem på (Grossman, 2009:168). Dette kan på en måte sammenlignes med det adel systemet som fantes i den eldre Britiske kulturen der de adle var overklassen til arbeidermenneskene. Det var alltid adelen som kunne bli offiserer og gi ordre, mens arbeiderklassen var de som kjempet på bakken. Dog var det ikke oftest en soldat som tok liv av en likesinnet motstander – men heller offiseren som sablet han ned i den påfølgende jakten (Grossman, 2009:169).

Moralsk avstand omhandler det å legitimere sine egne handlinger og sin egen sak samtidig som man fordømmer fienden sin sak. Dette at handlinger som å ta liv ikke lenger er en personlig sak, men heller en rettferdig handling kontra utryddelse som man gjerne ser i kulturell avstand (Grossman, 2009:165). Vi kan eksemplifisere denne typen med terror angrepet 9/11 i USA. Dette førte til lysten for rettferdighet, og kanskje hevn – til og med hat for Al'Qaida, samtidig som det legaliserte bruken av makt mot vedkommende som utførte terrorhandlingen. Om det har vært vellykket eller bare har avlet mer vold er noe man kan diskutere.

Den siste underliggende faktoren Grossman skisserer er «mekanisk avstand». I disse moderne teknologiske tider er begreper som «nintendo krig» og «tv-spill krig» ofte brukt. Selv om vi har infanterister på bakken som fortsatt opplever samme psykologiske påvirkning ved nærkamp som de alltid har gjort har vi nå mennesker som styrer flyvende droner flere tusen mil unna målområdet, eller skyttere på amerikanske AC-130 kampfly som tar liv fra flere kilometer oppe i skyene gjennom termiske eller infrarøde sikter. Dette kan også dras ned på bakken til personellet som er skytter på stridsvogner eller CV90. Det å se fienden som en hvit eller svart gjenstand på grønn bakgrunn kan også føre til at det de ser ikke er mennesker i det hele tatt. Gwynne Dyer sier: «(...) *intervention of distance and machinery between them and the enemy; they can pretend they are not killing human beings.*» (Dyer, 1985:119).

Målets attraktivitet

Er det verdt å drepe han? Hva tjener vi på å drepe han? Er jeg selv i fare? Er noen av gutta mine i fare? Hva er konsekvensene hvis jeg tar feil? Grossman skisserer faktorer fra Ben Shalit som omhandler «means, motive and opportunity» (Grossman, 2009:171). En soldat som har tid vil vurdere disse faktorene og gå gjennom spørsmål i hodet sitt. Dette kan sammenlignes med Rune Wenneberg sine 3 etiske spørsmål som er praktisert i TMBN; er det lov? Er det lurt? Kan jeg leve med det i etterkant? (Wenneberg, 2014). Disse faktorene er noe man spesifikt kan sammenligne med skarpskyttere, men også CV90 skyttere da de som regel har god tid og ro til å tenke seg om. Infanteristen derimot som umiddelbart må gjøre en handling, vil gjøre en intuitiv avgjørelse.

3.3 Følelsen av å ta liv

Grossman beskriver fem faser for emosjonell respons ifm. det å ta liv; Bekymring, Handlingen, Gleden, Anger & Skyldfølelse og Rasjonalisering. Disse fasene kan på mange måter bli sammenlignet med følelsen av å dø og oppleves som regel i den rekkefølgen men det er ikke alltid alle følelsene oppleves (Grossman, 2009:233).

Bekymringsfasen

Denne følelsen går mest ut på om «jeg er i stand til å gjøre det». Er soldaten i stand, når øyeblikket er der, til å ta liv. Er han i stand til å trykke på avtrekkeren, eller gjøre sin del av jobben (Grossman, 2009:235). Denne følelsen kan bli trigget av frykten for å skuffe kameratene, eller være den som er ansvarlig for at oppdraget ikke fungerte, eller at en kamerat mistet livet. Det som er faren med denne fasen er at en soldat kan forberede seg så mye på det å faktisk ta liv at dersom sjansen ikke byr seg blir man fiksert og skaper en avhengighet for å oppsøke muligheten (Grossman, 2009:235).

Handlingsfasen

De følelsene man opplever av å ta liv er varierende fra individ til individ, men som nevnt tidligere spiller avstanden en rolle. Flere av dem jeg har intervjuet har sagt at i stridens hete tenker man ikke så mye over selve handlingen, alt går automatisk og på drill. Det er treningen som tar overhånd og man gjør det man er trent for. «(...)etter jeg hadde skutt 6 skudd med pistolen hylstret jeg den automatisk og fortsatte med det jeg skulle gjøre, det var en muskelhandling, ikke noe jeg var klar over der og da.»(Fot 2). Dette er også noe som sammenfatter veldig godt med Grossman sine tanker (Grossman 2009:235). Samtidig så skisserer Grossman følgende: «If on the battlefield the soldier finds himself unable to kill, he can either begin to rationalize what has occurred, or he can become fixated and traumatized by his inability to kill.» (Grossman, 2009:235).

Gledesfasen

Det å oppleve glede og et adrenalinrush etter en kontakt eller å ha tatt liv er en vanlig følelse for de fleste som har opplevd det. Mye på grunn av at man selv har overlevd eller at man har vært med på noe helt ekstraordinært. Møller gjengir denne følelsen i *vi slår i hjel og lever med det*: «Der er ikke noget galt i at mene, at man aldrig har været mere levende og oplevet livet mere intenst, end når man har været involveret i en kamp på liv og død og opdager, at man

har overlevet.» (Møller, 2010:61). Grossman mener denne følelsen er distinktiv for skarpskyttere og jagerflypiloter, men han har også skissert et utsagn fra en amerikansk stridsvognkommandør; «*The excitement was just fantastic... the exhilaration, after all the years of training, the tremendous feeling of lift, of excitement, of exhilaration, it was like the first time you go deer hunting.*» (Grossman, 2009:237).

Faren med denne følelsen er å bli avhengig av den; «*The adrenaline of combat can be greatly increased by another high: the high of killing.*» (Grossman, 2009:236).

Anger og skyldfølelse

Den følelsen av å se effekten av våpenet du har brukt, det å se kroppsdelar og blodet til den som er drept kan man bare forestille seg. Nadelson skisserer hvordan soldater blir påvirket: «*The soldier's privilege to kill is unlike anything most other individuals have ever experienced, and the soldier who kills is permanently changed, fixed to the death he has made.*» (Nadelson, 2005:37). Grossman påstår at nesten alle soldater opplever denne følelsen. Spesielt de yngre soldatene som ikke har mentalt forberedt seg godt nok på slike hendelser. Han sier også at flere veteraner føler følelsen kommer av identifikasjon og empati for offeret. Det er noen som klarer å benekte denne følelsen og derav kan fortsette sitt virke. Men du har også de som blir så overveldet av denne følelsen at de rett og slett nekter å ta liv igjen, og da blir ute av stand til å fortsette i videre kamper (Grossman, 2009:239). Veteraner sier også at de opplever følelser som kvalme, tårer, skam, anger og skyldfølelse.

Rasjonaliseringsfasen

Denne fasen går ut på å rasjonalisere sine handlinger overfor seg selv, noe som naturlig kommer som en konsekvens av angrefasen. Grossman mener at den kan vare hele livet og som regel bøter på de følelsene man satt igjen med i angrefasen (Grossman, 2009:239). Han mener også at man kan klare å skape aksept og rettferdiggjøre sine handlinger, men man vil aldri helt bli kvitt følelsen av skyld og anger. For en selv kan behovet for å rasjonalisere og argumentere for egen handling være stor. Selv om sjefer og andre kamerater mener at det å ta liv var nødvendig er det seg selv man må overbevise. «*Man leter etter flest mulig grunner til at man tok liv, for å få saken ut av verden, og for å ivareta sin følelsesmessige og psykiske helse.*» (Hågensen, 2008:18).

4 Drøfting

I dette kapitlet vil jeg drøfte de meninger og svar jeg har fått fra fotsoldatene og CV90 skytterne opp mot hverandre og se hvorvidt jeg finner noen forskjeller sett opp i mot det jeg har lagt til grunn i teorikapitlet.

4.1 *Motstand mot å ta liv*

Som lagt til grunn i teorikapitlet har alle mennesker en innebygd motvilje til å ta liv grunnet arv og miljø. Sann sett ville det da også vært naturlig at norske soldater som er vokst opp i rike fredelige Norge også ville hatt denne motstanden. Studien viser noe helt annerledes. Samtlige som jeg har intervjuet, med unntak av to, har i sine respektive situasjoner ikke kjent noen ting på denne motviljen. Det forekommer av flere årsaker; fiendtlig handling som initierer stridskontakten, Rules Of Engagement (ROE) utløser loven til å utøve vold, og sikkerheten til seg selv og sine egne overdøyer all slags form for motvilje. Alle situasjoner er gjengitt med fase *fight* eller tilsvarende. Det er Fotsoldat 4 som utga at han følte en motvilje til å ta liv i en situasjon der en motorsyklist kom kjørende mot han og sin enhet, samt at det var indikasjoner på at han kunne være en selvmordsbomber:

«Ja, det var den ene, han motorsyklisten da. Jeg hadde en magefølelse som sa at han ikke hadde blitt en trussel ennå. Trusselen er at han sannsynligvis er en selvmordsbomber. Den er litt vrien, han har ikke et våpen han peker på deg med. Det er en skjult trussel. Det var eskaleringsstigen som gjorde at jeg skjøt han, hadde jeg ikke hatt den så hadde jeg mest sannsynlig ikke skutt han. Jeg ble tvunget til det siden han ikke ville stoppe.» (Fotsoldat 4)

På lik linje med Fotsoldat 4 så opplevde Fotsoldat 2 denne motviljen i en lignende situasjon; *«Frykt for å gjøre feil og hvilke konsekvenser det har for oppdraget videre. I en oppdragssituasjon tenker du ikke på mennesker som mennesker, men trussel eller ikke trussel.»*

I førstnevnte situasjon der fotsoldat 4 var involvert ble også motorsyklisten skutt og drept. Som han selv sier var eskaleringsstigen hans enhet hadde lagt til grunn årsaken til at vedkommende ble skutt. Dette kan vi igjen linke tilbake til tema som blir gjengitt senere i dette kapitlet; predisposisjon, da dette var et resultat av trening, og gruppas sikkerhet, da indikasjonene viste til at dette var en selvmordsbomber..

Samtidig skal det sies at på spørsmål «Er du forberedt på å drepe noen som ikke truer deg personlig?» Har samtlige svart at så lenge noen av deres egen enhet eller samarbeidsenheter

blir truet – er det som å bli truet selv. CV90 skytter 1 sier: «(...)du sitter beskyttet(...)du har mer tid til å tenke på om du skal ta liv eller ikke.» På bakgrunn av dette kan det virke som om CV90 skytterne også har mer tid til å eliminere motviljen til å ta liv da de kan bruke tid på å bekrefte for seg selv at fienden er en direkte trussel eller vil være en trussel. Som den situasjonen fotsoldat 2 og 4 var i, måtte det tas en beslutning på usikkert etterretningsgrunnlag og begrenset med tid og de vil da ha mindre grunnlag for å kunne eliminere denne motviljen. Sett opp i mot Grossmans teorier vil det være bekreftet da ingen av informantene forekommer som lystmordere, men heller tar liv der forholdene ligger til rette for det. Både juridisk, taktisk, moralsk og for egen sikkerhet.

4.2 Hva kreves for å ta liv?

Respekt for autoriteter

I forsvaret får soldater tildelt ildåpningsordre fra ledere, f.eks. «ild på ordre». I den forstand vil Grossman sine teorier naturligvis spille inn og ordren blir adlydet etter hvorvidt lederen har legitimitet eller at han rett og slett er skremmende. I samtlige situasjoner som informantene har skissert har det vært i selvforsvar der lederes ordre er irrelevant og egensikkerhet er tellende. Sånn sett har teoriene til Grossman vært vanskelig å hverken bekrefte eller avkrefte. Fra fotsoldatenes perspektiv er det fotsoldat 4 som har opplevd det man kan kalle en autoritets-avgjørelse – bare ikke direkte gitt som en ordre. «*Det var eskaleringsstigen som gjorde at jeg skjøt han(...)*Når eskaleringsstigen starter kan jeg ikke gi meg, da har jeg allerede bestemt meg for å skyte vedkommende.» Denne eskaleringsstigen var noe fotsoldat 4 og sin enhet hadde lagt til grunn som en sikkerhet for seg selv og en linje for ilåpning – som også kan tolkes som en ordre. Samtidig som man kan tolke det som en ordre er det også, til syvende og sist, en handling i selvforsvar. De som har opplevd mest av autoritetsfaktoren er CV90 skytterne. CV90 skytter 5 sier: «*Det er nok lettere å ta liv når man blir beordret, men det kommer an på situasjonen. Hvis et enkeltindivid er truet på livet vil enhver alltid kunne klare å ta denne avgjørelsen på egenhånd.*» Samtidig så er det også slik at CV90 skyttere rapporterer til VK og VK gir dem ild-kommandoer. Med våpensystemene til en CV90 er det også behov for skytteren å få bekreftet at han kan skyte og hva som ligger rundt; det være seg sivile, bygninger eller andre egne. Denne informasjonen er det VK som har best oversikt over. Sett opp imot Grossman sine teorier er de da bekreftet for CV90 skyttere, men i liten grad for fotsoldatene.

Gruppe Absolusjon

Når det kommer til gruppens sikkerhet og beskyttelse av hverandre er dette gjennomgående for absolutt alle jeg har intervjuet; alle situasjonene som har blitt skissert, og der de har tatt liv har vært på bakgrunn av egenbeskyttelse. Det som er mer interessant å se på er graden av hvordan informantene føler de kan dele ansvaret-, og skylden for drapet med hverandre. Det som utpeker seg i aller sterkest grad her er CV90 skytter 4, som for øvrig har vært i 15-20 stridskontakter der han har åpnet ild mot mål. På spørsmål om han kunne dele skyld: *«Kan dele det med hele avdelinga, men man deler det mest med VK. Det er betryggende å ikke sitte på hele ansvaret selv.»* CV90 skytter 4 er den eneste som har sagt han kan dele skylden med absolutt alle, men det er gjennomgående for alle CV90 skytterne jeg har intervjuet at de kan dele ansvaret med enten VK eller skytteren ved siden av. Den eneste av fotsoldatene som har gjengitt noe i likhet er fotsoldat 3 som skøyt en fiende på et hustak, ca 150 meter unna. På spørsmål om å dele ansvar: *«Ja, spesielt med makkeren min som lå på samme hustak.»* Resten av fotsoldatene mener innbitt at de alene har hele ansvaret, de trykker på avtrekkeren og de vurderer situasjonen. De kan ikke dele ansvaret med noen andre. For å forsterke dette; Fotsoldat 5 har tatt liv med HK416 på korte hold, samt at han har vært VK på CV90. Han sier: *«Jeg følte uansett ansvaret, siden jeg var den som skøyt og siden jeg var sjef. Delte «skylden» med skytteren min når vi skøyt 30mm.»* Dette mener jeg kan være av den enkle grunn at fotsoldatene alene betjener et våpen mens CV90 skyttere er tilnærmet avhengige av VK for å kunne åpne ild. Igjen så er Grossman sine teorier bekreftet på CV90 skytteren sin side, men avkreftet for fotsoldatene.

Predisposisjon (Kondisjonering)

Denne faktoren er den faktoren som er mest utslagsgivende hos samtlige informanter og det å drøfte disse to partene opp mot hverandre vil være irrelevant. Likevel skal det nevnes at av de 3 del-faktorene som foreligger (trening, temperament og tidligere erfaringer) er det kun treningen som gir utslag. Det er ingen som har vist tegn på å drepe i en handling av sinne eller på grunn av tidligere tap – altså en hevnhandling. Det som er gjennomgående er mental trening, det er hva som har gitt dem forutsetninger for å være i stand til å ta liv. Fotsoldat 4 har brukt utallige mange timer på mental trening og sier også at han ikke tok liv første gang i Afghanistan:

«Første gang jeg tok liv var ikke i Afghanistan. Det var mens jeg var hjemme i sofaen og visualiserte det. Sann sett var det ikke noe nytt når det skjedde ute. Jeg hadde gjort

det jævligere oppi hodet enn det som noen gang ble presentert for meg så sann sett var det ikke noe vanskelig.»

Det virker for meg at Forsvaret og de operative avdelingene bruker veldig mye tid på å forberede soldatene sine på hva de eventuelt kan møte ute i internasjonale operasjoner. Således klarer de å skape de forutsetninger som kreves for å være i stand til å ta liv. Det vi kan konkludere med her er at mental trening og de drillene som blir gjort skaper de nødvendige forutsetninger for å lykkes i kamp og således også den evnen til å vurdere egne situasjoner der man tar liv til å være nødvendige og lovlige. Teorien er igjen bekreftet her, for begge parter.

Fysisk avstand

Den fysiske avstanden til målet er som regel veldig stor for CV90 skyttere sin del, og i intervjuene kommer det veldig lite frem om hvorvidt dette isolert har hatt noe å si for deres evne til å ta liv. Derimot har siktemidlene og dets effekt vært en større faktor som jeg vil komme tilbake til under avsnittet *emosjonell avstand*. Det som skal legges merke til her er fotsoldatenes avstand til målet. Der lengste engasjementsavstand var 150 meter og korteste var på 15 meter er det interessant å se hvor lite det egentlig har å si. Fotsoldat 2 var i stridskontakt på 15 meter: *«Når jeg skyter så faller han tilbake, du har ikke tid til å gå bort og verifisere. Jeg vet bare at jeg skøyt 6 skudd og at jeg traff han.»* Videre sier han at han ikke tenkte noe mer over det og fortsatte bare med sine plikter. Fotsoldat 3 var i stridskontakt på 150 meter der en fiende dukket opp på et hustak. *«Det er lettere hvis det er lenger unna. Det blir ikke så personlig. Du får ikke sett han ordentlig, at han går ned. Når han ligger rett foran blir det nok sterkere.»* Selv om det ikke forekommer tydelig i svaret hans skriftlig så hadde jeg en subjektiv følelse, som intervjuer, at det var sterke følelser involvert i denne situasjonen. På grunn av veldig varierende svar fra fotsoldatene, som igjen har vært i relativt nære kontakter, vil jeg ikke si at fysisk avstand utelukkende gjør det enklere eller vanskeligere å ta liv, men at det hele heller er en individuell oppfatning av trusselen og treningen i forkant av situasjonen som legger forutsetninger for hvordan du takler situasjonen i sin helhet. Grossman sin teori er her avkreftet for fotsoldatene sin del.

Emosjonell avstand

For CV90 skytterne var det stor enighet i hvorvidt det å bekjempe fienden med 30mm og gjennom siktemidlene oppfattes relativt upersonlig. Det var likevel en som skilte seg ut. CV90 skytter 3 var i stridskontakt på 960 meters hold: *«Jeg husker fortsatt fargen på turbanen, og*

stussa på at den ikke var svart! Det blir veldig personlig når du sitter i en kikkert og ser på dem. Og i dette tilfellet brukte jeg ikke termisk heller.» Han brukte riktignok ikke termisk sikte som CV90 skytter 1 sier er det som tar deg mest vekk fra virkeligheten: *«Vi bekjemper egentlig bare noen grønn-nyanserte lys foran oss. Men tankene er det samme.»* De andre CV90 skytterne som har benyttet seg av termisk sier også at det oppleves relativt upersonlig å ta liv – men du vet fortsatt at det er mennesker du skyter på. Vi kan si at Grossman sine teorier om mekanisk avstand kan bekreftes for CV90 skytterne sin del, med unntak av enkelte individuelle oppfatninger. For fotsoldatene sin del er hele aspektet *mekanisk avstand* irrelevant. Når det kommer til sosial og moralsk avstand er den tankegangen nærmest fraværende hos de jeg har intervjuet. Det har vært et bevisst forhold til fiendens sak og egen sak, men i bunn og grunn er det bare en tanke om hvor fundamentalt feil tankegangen til Taliban er, det har ikke hatt noe utslag på å skape emosjonell distanse.

Kulturell distanse har jeg detektert i intervjuene som en distanseskaper. Der de fleste har sagt at møte med fienden har skapt respekt for dem er det fotsoldat 1 og 4 som har benyttet seg av dehumaniserende ord, eller objektivisering, av fienden for å gjøre det enklere.

Fotsoldat 1 sier: *«Jada, det skjer hele tiden. Det blir lettere å ta liv, ikke tvil om det. Men det man sier er bare toppen av isberget, tankene er så mye verre. Du dehumaniserer jo de, det blir en slags galgenhumor.»* I likhet sier fotsoldat 4: *«Vi objektiviserer dem, det underbygger at de er et mål, ikke et menneskelig mål.»* Samtidig som fotsoldat 4 sier at det gjør fienden mindre menneskelig vektlegger han også at han bruker «objektivisering» som et ord istedenfor dehumanisering – det er mer positivt ladet. Igjen så kan vi konkludere med at CV90 skytterne ikke har et behov for å dehumanisere fienden. Fotsoldatene er det mer divergens mellom. De fleste har ikke et behov for å dehumanisere fienden og mener det kan føre til avtrekksfingeren kan gå av for fort. For fotsoldat 1 og 4 har dette heller vært en teknikk for å overbevise seg selv om at de ikke skyter mennesker, men heller objekter, som en pappfigur på skytebanen.

Målets attraktivitet

I likhet med Bjørn Hågensen (2008) sin lignende studie av skarpskyttere har denne faktoren fått lite tanke hos mine informanter. Det er først når fienden trekker våpen mot egne styrker at de representerer en fare og først da blir attraktive mål. Det hele blir en handling i selvforsvar, som også stemmer godt med Hågensen sine resultater.

4.3 Følelsen av å ta liv

Samtlige av intervjupersonene sier at de tidvis har opplevd fasene før, i eller etter en stridskontakt. Det er ikke mye snakk om følelser rundt det å ta liv, mye på grunn av at situasjonene de har vært i har vært klokkeklare og det har vært handlinger i selvforsvar – som igjen legitimerer seg selv. Likevel er den minst fremtredende fasen anger & skyldfølelse.

Bekymringsfasen

Blant CV90 skytterne er det stor enighet i hva de syntes. De fleste av dem har ingen bekymring for at de er i stand til å ta liv i det hele tatt, imens CV90 skytter 4 har vært bekymret for om han klarer å mestre situasjonen og ikke svike avdelingen; *«Det er det en profesjonell soldat bør frykte mest, det å svike avdelingen fordi du ikke er i stand til å gjøre jobben din.»*. Blant fotsoldatene har nesten alle svart at de har vært bekymret for å skuffe gutta og ikke være i stand til å takle situasjonen. For fotsoldat 4 var denne ansvarsfølelsen veldig sterk:

«Jeg hadde et prinsipp før jeg dro ut; jeg vil heller slite med de fysiske, psykiske og juridiske konsekvensene av å ta et liv enn å ha mistet ett. Med andre ord; jeg ville heller skyte en for mye enn en for lite heller enn at en av oss ble drept.»

Det kan virke som at følelsen av å være et «avdelingsvåpen», som CV90 er, og det å ha muligheten til å påvirke et større område og beskytte flere av gutta minker bekymringen for å ta liv. Mens fotsoldaten som har en begrenset avstand han kan påvirke og begrenset område han kan se har en større bekymring for det å skuffe gutta han er med. Mindre evne til å påvirke et tragisk utfall.

Handlingsfasen

Denne fasen var det en ganske unison mening om, det var tilnærmet ingen som tenkte noe videre over sin evne i denne fasen. Det som er fremtredende er at treningen tar overhånd og det meste skjer på drill, automatikk. Enkelte sier at de får skjelven i hendene og pulsen blir skyhøy men ikke at det har påvirket deres evne til å gjennomføre handlingen. Det som er unntaket er fotsoldat 2 som sier: *«I striden har du kontinuerlig denne bekymringen littegrann.»* Med andre ord ikke veldig fremtredende, samtidig som han også er den som har vært i stridskontakt på desidert nærest hold der han selv sier at alt var en muskelhandling. Så ut ifra Grossman sine teorier (2009:235) at handlingen skjer som en refleks og at man legger

igjen alt av følelser kan dette bekreftes. Jeg tror dette utelukkende er på grunn av situasjonenes natur og at de har vært i selvforsvar midt i en stridskontakt.

Gledesfasen

Det er kun en fotsoldat og en CV90 skytter som sier de ikke har følt noe særlig på gleden og adrenalinrusen i en stridskontakt. Samtlige andre sier selv at de har kjent på det og forbinder det med å klare å gjøre jobben sin samt at de beviser for seg selv at bekymringsstadiet ikke stemte. Det er ansvarsfølelsen for sine kamerater og egen overlevelse som skaper en produksjon av adrenalin som igjen kan få folk til å ignorere eventuell smerte og virke gledes skapende for personer.

Når det kommer til de to personene som ikke har følt noe særlig på det er det CV90 skytter 3 og fotsoldat 2. CV90 skytter 3 forklarer: *«Det var en lang kontakt, så jeg fikk egentlig aldri den følelsen. Jeg var i kampmodus veldig lenge.»* Noe som tyder på at seriøsiteten i situasjonen var nok for han å takle, konsentrasjonen hindrer denne gledesrusen i å spre seg. På samme måte opplevde Fotsoldat 2 sin situasjon, som var en nok så intens stridskontakt på ekstremt korte hold: *«Vi var i en situasjon der vi mest sannsynlig ikke ville kommet ut noen av oss. Så, gleden var egentlig aldri der. Fordi vi allerede hadde tatt tap. Gleden ble erstattet med kampvilje.»* Fotsoldat 2 ble selv skutt i denne situasjonen og sier at selv etter han våknet fra koma tenkte han ikke noe videre over han han hadde skutt, men var glad for at han overlevde selv. Igjen så er Grossman sine teorier fremtredende og man kan si den til stor grad bekreftes med unntak. Fotsoldat 1 gir en fin skildring av denne følelsen: *«Det er som en fotballkamp som bare en kan vinne, det er jo klart, det er god stemning når man vinner, utvilsomt.»*

Anger & Skyldfølelse

Dette er den fasen som er minst utbredt av alle. Det tyder på at de situasjonene som informantene har vært involvert i har vært i selvforsvar. Det er noen av CV90 skyterne som føler litt på anger i de tilfellene de ikke vet om de har tatt liv, for eventuelt at fienden kan ha sluppet unna. Det er en konsekvens av CV90'ens ammunisjon da den skaper mye forurensning i målområdet og det er vanskelig å se noen bekræftelse av effekten. Likevel er det en som har opplevd anger & skyldfølelse fasen; fotsoldat 1:

«Jeg skulle ha tak i en afghaner for en hver pris og snakke med han. Afghanere som gjorde jobben kom tilbake med vedkommende i biter på et lasteplan fordi jeg brukte feil ord, misforståelse. Det er litt moralsk vanskelig å takle av og til. Større skyldfølelse der jeg indirekte har tatt liv, altså, gitt ordre om det.»

Han forklarer også selv at det er en grunn for dette; ved egen handling så er du ikke i tvil om hva og hvorfor det som skal skje må skje. Men i det du skal beordre andre til å ta liv eller gjøre en annen oppgave er det rom for misforståelse, det er ikke sikkert de snakker samme språket (Fotsoldat 1).

Rasjonalisering

Rasjonaliseringsfasen kan man gjennomgå rett etter stridskontakten eller den kan fortsette mange år etterpå. Dette er også tilfelle i noen av informantene sine situasjoner. Der de fleste rasjonaliserer for seg selv i situasjonen med at det er selvforsvar, moralsk og juridisk innenfor, trenger noen litt mer tid. Denne tiden spenner seg fra et lite møte med gutta på brakka noen dager etterpå for å snakke om hva som skjedde til nå under intervjuet da CV90 skytter 3 fortalte at han fortsatt rasjonaliserte hendelsen. Det virker ikke for meg at noen sliter nevneverdig med å rasjonalisere det fordi de har vært i en situasjon der de selv har blitt skutt på. Men det virker for meg at alle husker situasjonene sine veldig godt. Enkelte kan til og med gjengi nøyaktig hendelsesforløp med antall ammunisjon brukt, hvor lange avstander det var, hvor sin egen enhet lå og hvilken kartreferanse fienden var i. Så det Grossman sier om at denne fasen handler om å skape rettferd for sine handlinger, og prosessen med å rettferdiggjøre det ovenfor seg selv kan vare i veldig lang tid stemmer godt med min tolkning av intervjupersonene. Det er også en likhet i det Nadelson sier: *“The soldier’s privilege to kill is unlike anything most other individuals have ever experienced, and the soldier who kills is permanently changed, fixed to the death he has made.”* (Nadelson, 2005:37). Det skal også sies at norske styrker har en kultur for å gjennomføre noe vi kaller After Action Review etter operasjoner. Noe som enkelt forklart er en gjennomgang av hva som skjedde, hvordan og hvorfor. Dette er nok også en grunn til at personer utsatt for den følelsen av å ha tatt liv klarer å rettferdiggjøre det for seg selv.

5 Sammendrag/konklusjon

Denne oppgaven har hatt som formål å belyse hvordan det å ta liv oppleves for en fotsoldat og en CV90 skytter og se på om det foreligger noen forskjeller med tanke på avstand, både fysisk og emosjonelt. Oppgaven har sett på CV90 skyttere fra TMBN og fotsoldater fra diverse avdelinger i Hæren. Sant skal sies så kan det hende det hadde blitt mer unisone svar fra fotsoldatene om de alle hadde kommet fra samme avdeling, samme kultur og miljø. Likevel foreligger det ikke store forskjeller. Begge funksjonene viser seg i stor grad å stemme med Grossman sine teorier med noen unntak. For det første virker det ikke som om det eksisterer noen særlig motvilje til å ta liv enkelt sett på bakgrunn av at situasjonene utløser retten til selvforsvar. Det virker som at optikken til CV90'en ikke skaper noen mekanisk avstand, men derimot at man kan øke den personlige nærheten man får til fienden. Gruppe absolusjon er naturlig nok mer utbredt hos CV90 skytterne enn fotsoldatene, noe som jeg allerede hadde forespeilet ettersom VK og skytter på CV90 er avhengig av hverandre, også her stemmer Grossman sine teorier. Sett opp i mot teorien er det kanskje mest overraskende at omtrent ingen har opplevd anger & skyldfølelse fasen, men samtidig når jeg hører situasjonens natur faller det likevel naturlig inn at det ikke er noe behov for skyldfølelse. Det jeg syntes har vært mest interessant er den graden av kameratskap som fremstilles i samtlige intervjuer der ingen setter sitt eget liv over makkeren sitt. På spørsmål om de var enige i følgende sitat: «*I stridens hete er det ikke flagg og stat du kjemper for, men makkeren ved siden av.*» så sa alle seg bestemt enig uten videre kommentarer. Nå har jeg intervjuet totalt 10 personer med et utall ulike situasjoner, dette er fortsatt lite sett opp i mot hva norske soldater har vært med på i Afghanistan, men informantene har fått tilbudet om å være anonyme noe jeg føler har skapt mer åpenhet og sannhet i intervjuene. Jeg er uten tvil overbevist om at jeg har fått den usminkede sannhet fra samtlige og jeg føler meg privilegert som har fått den tilliten av personene til å kunne skrive om deres beretninger.

6 Referanseliste

- Boe, Ole, Kjørstad, Ola og Werner-Hagen, Knut. (2012). *Løytnanten og krigen - operativt lederskap i strid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Dyer, Gwynne. (1985). *War*. London: The Bodley Head Ltd.
- Forsvarets Skolesenter. (2006). *Forsvarets Pedagogiske Grunnsyn*. Oslo: Forsvaret.
- Grossmann, Dave. (2009). *On killing*. New York: Little, Brown and Company.
- Hågensen, Bjørn. (2008). *Å ta liv*. Oslo: Bjørn Hågensen BA oppgave, Krigsskolen.
- Johannessen, Asbjørn, Tufte, P Arne og Christoffersen, Line. (2010). *Introduksjon til Samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Marshall, S.L.A. (1947). *Men against fire*. Oklahoma, USA: University of Oklahoma.
- Milgram, Stanley. (1975). *Lydnad og autoritet*. Lund: Berlingska Boktryckeriet.
- Murray, Kenneth. R. (2006). *Training at the Speed of Life Volume One - The Definitive Textbook for Military and Law Enforcement Reality Based Training*. Gotha: Armiger Publications, Inc.
- Murray, Leo. (2013). *Brains & Bullets - how psychology wins wars*. London: Biteback Publishing Ltd.
- Møller, Lars. R. (2010). *Vi slår ihjel og leve med det*. København: Informations forlag.
- Nadelson, Theodore. (2005). *Trained to kill*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Police Policy Studies Council. (2001, Januar). www.theppsc.org/Grossman/main-R.htm.
Hentet fra The Dave Grossman Debate: www.theppsc.org/Grossman/main-R.htm.
Hentet 23.02.2015
- Wenneberg, Rune. (2014, Mai 3). *Om å ta liv - og leve med det etterpå*. Offisersbladet, ss. 18-21.

Vedlegg A - Intervjugal CV90

Grunnlagsinformasjon:

- a) Hvor var du deployert?
- b) Når var du deployert?
- c) Hvilken stilling/funksjon hadde du?

- 1. Har du lest *On Killing* av Dave Grossman?
- 2. Har du vært i situasjoner hvor du måtte ta liv/ vurdere å ta liv?
- 3. Hvordan opplevdes det?
- 4. Var du den eneste som kunne gjøre noe i denne situasjonen? Oppf: Følte du deg alene om ansvaret?
- 5. Følte du en motstand mot å ta liv? Var det vanskelig eller lett å ta det første skuddet? Oppf: hva slags motstand?
- 6. Hva har CV90 skytterens avstand til målet, og det å se gjennom en skjerm/termisk og kraftig forstørrelses optikk i forhold til hvorvidt du ville ta liv? Hva skulle til?
- 7. Tok du et standpunkt til hvorvidt du ville ta liv? Hva skulle til?
- 8. Hvordan forberedte du deg på å ta liv? På å miste ditt eget liv?
- 9. Grossmann beskriver 5 faser ift emosjonell respons med det å ta liv, har du hørt om disse?(Bekymring, handlingen, gledesfasen, anger og skyldfølelse, rasjonalisering). Opplevde du noen av disse fasene etter selve handlingen?
- 10. Følte du deg en del av oppdraget? (altså grunnen til at du var i Afghanistan). Følte du det ga deg legitimitet til å drepe?
- 11. Vil du si at du er mer eller mindre reflektert ift å ta liv enn den gjennomsnittlige soldat?
- 12. Hva har det å si at CV90 skytteren alltid opererer i par (ved siden av VK, VK ved siden av Skytter)?
- 13. Er du forberedt på å drepe noen som ikke truer deg personlig?
- 14. Føler du det er lettere å ta liv når beordret, kontra situasjoner der du selv, egenhendig, må avgjøre?
- 15. Tror du frykten for å dø er større for en fotsoldat enn for deg selv?
- 16. Hender det at dere brukte kallenavn på fienden (Jalla)? Oppf: Hva har det å si?

17. Føler du en noen form for emosjonell avstand til fienden? (Kulturelt, moralsk, sosialt)
18. Har det noe å si at CV90en regnes som et avdelingsvåpen? Oppf: Gir det et ansvar som gjør det lettere å drepe/vanskeligere å la være?
19. Tror du eldre soldater har et annet forhold til å ta liv enn yngre?
20. Hvilken rolle tror du mentale forberedelser har å si for evnen til å ta liv?
21. Har du, etter hendelsen, hatt problemer med å snakke om det?
22. Hvilke faktorer vil du si har gjort deg mentalt i stand til å ta liv?
- a. emosjonell avstand
 - b. autoriteter
 - c. gruppa
 - d. målets attraktivitet
 - e. predisposisjon (trening, tidligere erfaringer og temperament)
23. Vil du si deg enig i følgende sitater:
- a. Påstand om å ta liv: «Enkelt å gjøre, enkelt å leve med, men du forandrer deg i etterkant.»
 - b. «I stridens hete kjemper du ikke for flagg og stat, men makkern ved siden av.»

Vedlegg B – Intervjumat Fotsoldat

Grunnlagsinformasjon:

- d) Hvor var du deployert?
- e) Når var du deployert der?
- f) Hvilken stilling/funksjon hadde du?

1. Har du lest *On Killing* av Dave Grossman?
2. Har du vært i situasjoner hvor du måtte ta liv/ vurdere å ta liv?
3. Hvordan opplevdes det?
4. Var du den eneste som kunne gjøre noe i denne situasjonen? Oppf: Følte du deg alene om ansvaret? (Var det noen du kunne dele «skylden» med?)
5. Grossman beskriver 4 reaksjonsalternativer når en møter valget om å ta liv; Fight, Flight, Posture, submit. I den aktuelle situasjonen følte du noen av disse reaksjonene?
6. Grossmann beskriver 5 faser ift emosjonell respons med det å ta liv, har du hørt om disse?(Bekymring, handlingen, gleden, anger og skyldfølelse, rasjonalisering). Opplevde du noen av disse fasene etter selve handlingen?
7. Følte du en motstand mot å ta liv? Var det vanskelig å ta det første skuddet?
8. Hva har fotsoldatens avstand til målet å si? Gjør den det lettere eller vanskeligere å drepe? Tror du man føler samme nærhet til målet som en CV skytter?
9. Tok du et standpunkt i forhold til hvorvidt du ville ta liv? Hva skulle til?
10. Hvordan forberedte du deg på å ta liv? På å miste ditt eget liv?
11. Følte du deg en del av «saken»? (altså grunnen til at du var i Afghanistan) Følte du det ga deg legitimitet til å drepe?
12. Vil du si at du er mer eller mindre reflektert ift å ta liv enn den gjennomsnittlige soldat?
13. Er du forberedt på å drepe noen som ikke truer deg personlig?
14. Føler du det er lettere å ta liv når beordret, kontra situasjoner der du selv må avgjøre?
15. Tror du frykten for å dø er større for en fotsoldat enn for en CV90 skytter?
16. Hender det at dere brukte kallenavn på fienden (Jalla)? Oppf: Hva har det å si?
17. Føler du noen form for emosjonell avstand til fienden? (Kulturelt, moralsk, sosialt)
Oppfølging: hadde du et behov for å skape en emosjonell distanse? (Dehumanisering f.eks.)
18. Tror du eldre soldater har et annet forhold til å ta liv enn yngre?

19. Hvilken rolle tror du mentale forberedelser har å si for å være i stand til å ta liv?

20. Hvilke faktorer vil du si har gjort deg mentalt i stand til å ta liv?

- a. emosjonell avstand
- b. autoriteter
- c. gruppa
- d. målets attraktivitet
- e. predisposisjon (trening, tidligere erfaringer og temperament)

21. Etter hendelsen, har du hatt problemer med å snakke om det?

22. Din påstand på 2 sitater:

- a. Om å ta liv: Enkelt å gjøre, enkelt å leve med, men du blir annerledes.
- b. I stridens hete er det ikke flagg og stat man kjemper for, men makkern ved siden av.